

**Маргарита
УШАКОВА**

МИЙ, КУНАМ ЎЖЫТ; ТОА, КУНАМ ВУЧАТ

Новелла

Маргарита Тимофеевна Ушакова 1949 ийыште Марий Элысе Волжский район, Курыкумба ялеш шочын. Иоча жапше Отымбалне коча ден коваж пелен эртен.

1964 ийыште Карай кандашилышко лыж тунем пытарымеке, аваж деке Свердловский областысе Серов олаш каен. Ремесленый училищыште кок ий токарлан тунеммеке, заводшышто пашам ыштен.

Еланме деч вара Новосибирск олаш илаш куснен. Аач тушто "Аважым куэж" луман икымше ойлымашыже шочын, 1977 ийыште "Ончыко" журналыш савыкталтын.

Йошкар-Олашке толмеке, М.Ушакова "Кокымшо тошкалтын" ойлымашым возен, "Ончыко" журналыш 1982 ийысе лауреатыш думым налын.

1985 ийыште Марий кугыжаныш университетым тунем лектын, "Волжский правда" (кызыл "Волжские вести") район газетыште тырша шукталын, иккеним тулдо жапыштан терген оуен. "Волжский мебельщик" газетын редакторжо улмо годым шагал оула очеркым, повесть ден почелазутым, юмакым возен. Рушлат, марлат ик семын сера.

1993 ийыште как авторлан лумо "Аважым куэж" луман кыргашке М.Ушакован латкым ойлымашыже пурен.

Пытартын ныл ий тудо Волжский районысо калыкым социално аралыме шотышто рудерым шкет шонгыен-влакдан полшырым нуэн шогышо отделенийжым вуйлата.

Тиде новелла — икымше.

Такыртен шуктымо илышкорным кенеташте вашталтен откерт. У пашатын чыла ойыртежым пален налмеш мыняр шуко жап, чыгыш, тазалык кудыт. Кече еда могай-гынат уым тогдает, сандене "Бнде чыла палем" маньы откерт. Вес паша шке свежалыкше дене огай. Тыгодымак шкендым терген ончаш изишак лудыкшо, ушет эре тагастарымыла модеш. Кечан кечын шинчат уремеш кодро дене иктак.

Василя газетым лышташла. Нимо тугай шумеш перныше укегыш ик увертарымашеш шога-ле. "Шкет илыше шонгыен-влакдан социальный полшырым пуышо отделений вуйлатышын вакантный вержылан конкурс увертаралтеш", — лудын лекте удыраман. "Мыят йодмашым пуэн ончем гын, мо лиеш? — шонымаш шочо. — Огыт нал гынат, нимат оула — мо вашталтеш".

Йодмашым газетыште ончыктымо почеш районсы администрацийш намиен пуымыжым Василя монденат шуын ыле — кенета телефон дене йынгыртышт.

...Куд еган комиссий коридорышто шогышо ен-влакым иктын-иктын пураш йодеш. Василя шыпак шотлен нале: конкурсышкет латиктын догалыныт. “Йора, мый эн вара, мучашеш, пурем гынат, шум”, — молын мут деч посна йодын ончалмыштлан кидшым рӯзалат, изишлан уремыш лекте. Адак шоналтыш: “Ик верыш тынар ен. Пөръен-влакат койыт. Чылан самырык улыт. Мыланемже ынде ныла вич ий. Шанс манмет уке докан..”

— Черет пытыш, — мане мутланен лекше кужу капан рвезыен. — Мийыза, пурыза.

— Вара мом пеш йодыштыт? — ыш чыте Василя.

— Кө улат, кушеч, районым палет але уке? Шинчымашет могай, кушто пашам ыштет да молан, могай амалаан көра ты должностьыш шогалнет? Еш нергенат икмынар йодышым пуышт. Но таче эше ни-могай вашмутым ида вучо, иктаж кок арня гыч веле пале лиеш: на-лыт але уке.

Василя омсам пералтен пурен шогале. Кужу үстел воктен шинчыше ен-влак дене саламлаале. Шинчаш күштышт — ыш шич. Такшым пеш порын вашлайыч.

— Ме тендам газет пашаен семын палена. Корреспондент профес-сийдам вашталтен кертыда манын, үшанымыла ок чуч. Конкурсыш йодмашым кондаш могай амал уло вара? — Шыргыжале район администраций вуйлатышын заместительже Николай Артемьевич Ко-лышев да шоршудо гай ош шинчапунжо йымалан канде шинчажым ик минутлан петырыш. — Тендан фамилийдам спискыште ужын, ме öрынна..

— Мый шкет илыше шонгыен ден инвалид-влак нерген материала-лым шукертсек погенам, ик гана веле огыл газетешат возенам, — вучыдымыш шўлыш йоммылан көра Василя йошкаргенат кайыш. — Но ончыч газетеш лекше статья почеш вигак, шуйкалыде, вуйлатыше-влак мерым ыштат, титаканым мут кучаш шогалтат ыле гын, пытар-тыш жалыште нимоат ок тарване: кеч шылтале, игылт, тура каласе, пайдаже ноль. Южгунам туге возаш тыршет, шкежат чуч от шорт, а саде шонгыенет кузе илен, тугак ила. Тендан денеже чын польшым пуэн шогаш йөн уло, шонышым. Шкежат шкет шонгемам, мыйымат ончыкжым ала-кө ончаш тўналеш, көлан-гынат мыят энгертышаш улам. Садлан көра ты пашаште күлешан лийын кертам ман шонем.

— Ну-у, тыштыжат нелылык ятыр да эше тугай, могайым омешат ужын огыдал. Окса вет күлеш. Окса деч посна нимомат ыштен огы-

да керт. Мутлан, шонго кувалан конгам угыч опыктыман. Шүкшө конга, иктаж нылле ий ончыч тудым опымо улмаш. Куван пенсийже ок сите, тенданат уке. Мом ышташ тўналыда? Кузе тиде ситуацияй гыч лектыда?

— Куваже ўмыр мучко ялыште пашам ыштен, кызытсе тўшка паян озанлыкыште тудынат пайже лийшаш. Касм да вўта гыч ик ушкалжым вўден дуктамат, ужалем. Теве тыланда окса.

— Тыге ок лий шол. Тиде — судитлаатман сомыл, — манеш комиссияыште шинчыше ик ўдырамашыже. — Оксам вес семын кычалман, иктаж спонсорым муман, тудым сўрвалыман. Ме умылена, те мыскарам ыштышда. Йўра тачеш. Чеверын. Шке шонымашнам иктешлена да уверым пуэна.

* * *

Эрлашын эрдене эрак Василя каяш лекте, Йошкар-Ола корно гыч чодырашкыла, интернат-пўрт марте, луман погышо пушентгылам ончал-ончал, йўштў яндар южым он тич шўлен ошкыльо. Кастене, мўнгў пўртылын, вигак возаш шинче да йўдвошт малыде почагыште, угыч, кынелын, возымыжым тўраыш, шып йўкын лудо. Тыге репортажше шочо. Вуймутшо “Мемнан деч шонго — лач кава” маналте. “... Кужу да неле корным илыш мучко ошкеден, шуко ийготым вачўмбак поген, шотлен пытарыдыме пашам ыштен ситарен, умбакыже кузе лийшашым чыланжак огыт пале. Мо пўралтын, тудым вучат. Пўрымашыжат южгунам вучыдымын, тенгечысе сас гыч кенета рошт вес семын савыралеш. Шонгылык эше иктымат чаманен огыл, — возси Василя. — Шочшан ет “Икшывем ончен куштемат, ом керт лиймекем, кеч вўдым намиен пуа” манеш. Но кажне гапажак тыгай ўшан ок шукталт...

Российыште ятыр миллион шонгыен уло. Кызыт, тынар пачаш чыла шергештме деч вара, нуныжо кузе илаш тўналыт?

...Йўршеш нигўшт уке годым тулык шонго айдемым интернатыш ужатат. Мемнан районышто лўмын кельштарыме сурт укеат, Красногорский поссакко воктенсе чодыраш верланыше психоневрологический интернат-пўртыш нангаен кодат. Тўшко логалаш шуко кагаз кўлеш — яра мисн от пуро. Интернатыште 460 сг ила. Нунын пелен — латныл медицина пашаен.

Мийыде, ужас, палыде, конешне, нимом ойлаш ок лий. А кунам тышке пурен ончалаг, шўмым име дене керкедымыла чучеш: черлыжат, инвалидшат, тыглай шонгыжат пырля илат. Латкандаш ияш гыч тўналын, эн кугу ийготан марте. Нервный чер дене черланыше, але шочынак тыгай улшо енже шукурак, вет арам огыл ты пўрт психо-

неврологический маналтеш. Директоржо — Виктор Андреевич Шнейдер. Пеш сай айдеме. Тудым чыланат моктат.

Но шонгыен-влак палатылаште шыгырын илат: ныл, вич але лу ен денат серлагат. Күлеш йӱным ышташ илыме вер ок сите. Такшым мутланыме годым иктат вуйым ок ший. “Сайын пукшат, сайын ончат, пеш тау” все манит. Урем гыч коридорыш пурен погалмекке, первый семын шӱлаш йӱнаӧ огыл — чыат эмлымвер. Чыла вере ару, больницысе гаяк халатым да пижамым чийыше ег-влак коштедат. У егым ончаш погынат. Медшӱжар деч шкенан могыр шонго-влак дене палымым ышташ йодам.

...Инвалид орваште пинчыше илаалшырак пӧрӱен. Кумылын мутлана, тудым жаплымылан йывыртен докан. Василий Степанович Загубоцкийлан 75 ий. Тыште идалык гына ила. “Йӱштыжат, шокшыжат шуко пернен, — каласкала тудо. — Ныл ий фронтышто коштשמла, йолем ик гана веле огыл йӱштӧ налын. Сар пытымекке, 1945 ийыште, Волжскыш илаш толым. Тысе ӱдырым марлан налым. Луиза Григорьевнам дене витле вич ий пырля иленна. Тудо олесе торгышто тыршыш, мый пушенгым обрабатыватамыше да пӧртым чонгышо “Заря” комбинатыште кумло кок ий папам ыштышым. Пенсий марте ямде пиломатериал цехыштак лийынам.

Но тушман ыш пушт гыч, пел курым гыч сар адак мыйым поктен шуо. Пурла йолем чыташ лийдымын пегаш тӱнгале. Госпитальын эмлаалаш возым, пым тылазе кийышым. Йолем араден кодаш ыш лий. Пӱчкын шуышт. Вате дене коктынат интернатыш толня. Куш пурет?

Ик эргына уло. Ончен куштышна, ӧкскелен ок керт. Эгерташна веле ыш йӧрӧ — тюремаш каен шинче. Кодшо тызын ватем тышанаك колыш. Тойымо сомылым “Заря” комбинатысе профсоюз комитетын председательже Раиса Павловна Жулина шке ӱмбакыже нале. Колыменшекем, тудлан тау мутым каласем. Пеш цоро айдеме. Мый мо, йолдымо, нимом ыштен ом керт ыс. Ынде памятникым ыштыкташ сӧрыш. Мыланем пеш йӧсӧ. Шып шортам. Сай игечыште, коляски оравам кидем дене пӱтырен, кугорныш шумеш лектам ыде да монь. Телым ынде уремыш лекде чыташ перна. Тысе илышлан пыкше тунем шуым. Нимолан йӧрдымыш савырненам вет, йолемжым пеш кӱшыч пӱчмӧ. Коршташыжат коршта. Протезым ыштыкташ күлеш да... Тау, кеч тудыжлан оксам тӱлаш ок күл, тукак ыштен пуат.

Идалыкат пеле гыч эргым пӧртылеш. Мыйын вет шке сургем уло. Кызытеш квартирант-влакым пуртен коденам. Эргым толмекке, мӧнгыш каяш понем. Ушем дене такшым тышан ынем код. Неужели вара тышанак колаш логалеш?

Каласкала шонго салтак шке илышыж нерген, шинчалушко гыч яндар вўд йоген лекмым огешат шиж, огешат ўштыл..

А Нурмучаш Шайра кува Матрена Тимофеевна Ефимова ўмыр мучкыжо ялыште илен. Чылаже шым икшывым быштен, но нылытынже кушкын шуде колен пытенйт. “Мўшкырышт коршта да колат, нигузе арален налаш ыш лий”, — ойла тудо, а шкеже эре халатшым кудашаш тўча. “Ит кудаш, кылмет”, — манам, но шонго ўдырамаш шонымыжым ышташак тырша. “Онем колыштат мо? Кушкен кудашман?” — уэш-пачаш йодыштеш. Врач омыл манын, умылтараш пижам, ок колышт. Пылышыже пенгыдырак, чот ойлыман.

Шайраштыже кугу суртшо кодын, петырыме шинча. “Мўнгеш каяш ок лий мо? — ужшо шинчаж дене мыйым туран ончалеш, вара чояракын шыргыжалеш. — Илем ыле пошкудышто, кеч азаштым ончем. Ялсовет председатель “Иуымат пуэм” манын такшым. Э-э, ўдырем, ик эргымже пеш ыжал, кумло кок ияш колыш. Вес эргым Самара олаште ила. Шукертак тушко каен. Удыржимат марлан пуэн манмым колынам. Ок тол Ольошем шочмо верышке. Мыйжат ом кўл. А мый тудым пеш неле жапыште ончен куштенам, первый йочамым. Мари-ем сарыште коштын, мый мўшкыран кодынам. Йоча шочын, ялыште паша шунгалт пурен кайымешке. Ольошем нигушан кодаш да пўртўнчыл воктене йолыштен коденам, шкеже пасуш куржынам: тўредаш кўлын, ег дене тўр анам поген налмаи. Ачаже тольо — эргыланна вич ий, куржталеш, “палыдыме” пўрўеным огешат ончал, шотыш ок нал..

Кудло ий марием дене иктура илышна. Колыш вет, мом ыштет-я. Ила ыле гыч, мыйт кызыт кудышто лиям ыле. Огыт колто, манат мо? Кодем гын, Шайрашке нангаен чыкат мо? Уке? Ой-ой, тышанак пыштат? Э, халатем, ане, кудашам, ончет огыл мо мogyремжым?”

Сумка гыч луктын, тутло шовын моклакам Матрон кокайлан кучктымекем, пеш куаныш. “Мыланем тиде?” — ўрын шонго. Доктыр омыл манме мутемлан ўшаныдеак савырнен ошкыльо. Кужу коридор мучко изи капан, халат ўмбалан халатым чиен пытарыше кува ошкылеш. Тўсыштыжў “Огыт ончо гын, молан ўжыктеныт?” манме йодыш возалтын, шовынжым шола кидше дене онгышкыжо кучен.

...Палыме лийым Тошнер вате Елизавета Ивановна денат. Ошкыл ок керт, йолжым паралич перен, кидшат начарын тарванылеш. Лисук кокайлан кудло кандаш ий, инвалид орваште шинча гынат, шкенжым арун кучаш тырша, ала-кунам мотор улмыжо кызытат пале. Мутланыме годымат тудат чарныде шортеш, нигузе лыпландараш ок лий. Изиш шўлышым налкеке, шке нергенже тыге каласкалыш: “Мый Тошнер гычше пеш шукертак каенам, шотленат ом му ынде.

Акай дене пырля илем, шонышым, акамже пикталте. Моланжым ома т пале. Пеш ойгырышым да... Кнагам тунем кертын омыл. Ен суртла воктене азам ончен илен коштынам. Коло ий ен йочам ончымо дене еш шотымат сайын шым чумыро. Ик эргым ыштышым. Йӱсӱ ыле гынат, ончен куштышым, йолымбак шогалтышым. Тудат ончыч тӱшкагудышто илыш, ӱдырым наас да веле пачерым пуышт. Шешке дене илаш ок лий — кӱлат мо тудлан? Шӧчмо ава ута да. Шонго-шамычын илыме пӧртыш толмексэм, колянэн-колянэн, шӱмемат начареште. Эргым кажне шуматкече-рушариян кошто. Автобус тышке пел шагат наре веле кудалеш. Пытартыш жапыште тудат йомо. “Авай, уныкат армий гыч толшаш. Мӧнгыш пӧртылешат, вара тый декет коктын толына”, — мане. Вучем да, огыт кой шол.

Мутланен ярныш. Санитарка, тудын орважым шӱкен, палатышке нангайыш. Лисук кока тыште латик ий ила. Латик кужу ий. Ойгырымж дене шке илышыжымат кӱрлын ончаш тӧчен ончен, мӱшкыржым вашкӱзӧ дене шуралтен. Но утареныт.

...Ончалым: пеш палыме тӱсан пӧрӱен ошкeda. Йытыра изи суас Хайрулла Мустафин ончыч пошкудо Урняк ялыште ила ыле, кочам дене чот келшеныт. Хайруллат мыйын тӱсым палыш ала-мо, шогаде да “Иван изайын улат вет?” — марла йодо. Шукертсек уждымо роджым вашлиймыла куаныше Хайрулла изайым чытен керте

бидальым. Кудло кандаш ияш кугыза шортынат колтыш, бидыжым мыйынат кумылем тодылато. Ой, Юмо, ала-көм, палыдымым, тышан ужын чаманен пытарет, а тиде айдемыже шкенаң Порат кудем гычак, сандене путырак жал. “Тыйже кузе вара тышке тольыч?” — манам. Хайрулла ойла: “Ок лий агулышто шкетын илаш. Шоңгылык пияжың, куат уке. Мончашкат шкетын пурен ом керт: вуй савырна да камвозам. Аўдам веле. Волжскышто ўдырем, эргым илат. Пеш сай икшыве улыт. Нигунам, нимом нунын нерген удам ом ойло. А ик ўдыремже ушыжо душкыдыраклан көра тыште ила. Теве санитаркашамычлан кўварым мушкеш полша. Мый декем палатышке мия — шўмлан ласка. Иленам мыят, пашам шуко ыштенам, куштылгыракым кычал шым кошт. Сар жапыштат ятыр нелым ужаш пернен. Ынде ом керт. Чыла шылыжем коршта. А тыште сай. Мыланем келша. Палатыште нигө ок сўрлө. Вич ий интернатыште илсм. Тысс законлан тунем шуынам”.

...Инвалид орваште шинчыше кугу капан, чал пондашан, ошемше ўпан кугыза ала-кө денс пеш муглана ыле, кенета кычкыраш, шортыш тўнале: “Мый шукшыш савырненам! Мый ынде шукш веле улам! Молан йөра, тые шинчем?” Коридор мучко медшўжар куржын тольо, инвалидым лыпландараш тўнале. Вара мыйын могырыш савырнышат, ош халатан ўдыр мане: “Тендан землякда тидыжат. Тудын паралич. Фронтовик. 73 ияш. Эргыже Заполярёште ила, ўдыржө — Волжскышто. Кугызан нервыже нимолан ок йөрө. Пеш коляна. Экстрасенс-специалист кўлеш да, уке. Мемнан денс интернатыште тыгай врач пашам ышташ тўналмым вучен огына шукто, очыни”.

...Илат шоңго кугыза-кува-шамыч. Кажныжын шке ойгыжо, куанже. Шкет илыше айдемын уремысе тентгылыште кужу жаң шинчылатмыжлан ида өр — тудын кө дене гынат пелештымыже шуэш. Тые ик кува эре тўнө шинчылатеш ыле. Нигөжат уке, пырыспат йомо. Вара кува тентгылыште коймым чарныш. А тудо колен да ныл кече пөлемыштыже киен улмаш. Нигө шоңалтенат огыл. Уке и уке. Кажныжын вет шке илышыже.

Тўрлын илыше уло. Примерымат тўжем дене кондаш лиеш. Икте чот ёрыктара: икшыван-влакше шке шочшыштым нигунамат огыт карге, колянен, орланен, сн воктене илат, интернат-пёртыш верештит, а ўдырышт ден эргыштым огыт шылтале, нунын нерген эше сайым веле ойлаш тыршат. А шкешт? Йөршеш йот ең нуным мончаш пурта, могырыштым мушкеш, вургемыштым вазталта, кочканышт шолтен пукша, тарванен кертдымыжын йымачше эрыкта. Тек нунылан суаш лиеш. Но вет шукуштын шочшышт шкештат кугыза-кува ий-

готым кунам-гынат шуктат. Огыт шоналте мо? Уржа олым йыжыган, илыш кыдежан. Чыла мөнгөш савыриен толшш..”

Репортаж газетын ик страницыжым айлыш. Василя яллашке лектеден коштмо годым ты материал нерген калык дене ик гана веле огыл мутланси. Эше да эше йодыштыныт, потомушто кажне ял гыч кө-гынат интернатыште илен. Кузежым-можым палаш шонен, поснак ончычсо попкудыштын але тукумыштын чупчыленак налмышт шуын.

* * *

Районысо администрацийыште мутланымашке мийыме нерген Василя редакцийыште нитбланат ойлен огыл. Мом ончылагоч ойлет, эше шинчат возеш. “Келшен ом тол гын, эше иктаж-көжө куана”, — мане шкаланже да паша лонгаште тудо тиде татым уш кыдежын умбал пöлкашкыже верландарыш.

Телефон дене вучыдымын йынгырген увертарышт:

— Тендан кандидатуреш шогаалме. Куснен толаш редактор деч кагазым налза. Икымше числа гыч тўналыда веле.

Василя социальный пашаен лие. Шкет илыше-влакым ончышо отделенийым вуйлаташ тўнале. Тудын деч ончыч тыште улшо ўдырамашым “Ўшанле огыл айдеме” манме амал дене паша гыч лукмо. Чот нелеш налын, көнен огыл, тошто вершак кодаш сөрвален йодын, маныт. Писатель Гоголын ик геройжо семын, “колышо чоным” ведомостьыш пуртен ашнен улмаш. Шоненат муың, а кандыра мучашыже кўчык лийын. Намыше могай. Василя шўлыкәне: у енлан вет вигак огыт ўшане, кодшо йонгылыш ты отделениеш лапка чапым коден. А саде ўдырамашыже тыглаяк, мутланаш йöратыше, простала чучеш, тўжвач ончымаште ялысе айдеме, могае кажне йолтошкалтыште вашилялтеш Көргö чонжым кө пален?

Эн ондак чыла документацийым умылен налаш кўлын. Коллектив кугу, район мучко шаланыше. Лу ялсовет, шўдö шымле шонгыенгым коло шым социальный пашаен онча, нунылан кече еда польшыым пуэн шога.

Пöлемыште Василя дене пырля эше кум ўдырамаш уло. Иктыже — вўдышö специалист, паша опытно кугу, чыла шотыптит тале — Полина Земскова. Тўналтыште тудо Василялан чыла умылатыш, кузежым-можым пец раш радамлен ончыктыш. Шкеже але самырык ўдыр, техникум деч вара нылымше ий тыште тырша. Отделений вуйлатышым ойырымо годым комиссийыште тудат шинчен, тудын мутшымат колыштыныт. Моткоч йытыра, картычекеш нозалташ йöрата, тўраö тема дене интересоватла, шуко лудеш, эрс мом гынат уым пидын чия. Эн онгайже — Полинан шочмо кечыже Василя дене

ик кечыште. Коклаштышт гына коло кум ий. Полинан аваж ден Василя ик ияш улыт.

Вес коллега — калыкым социальне аралыме шотышто специалист. Шке профессийжым пагала, но шинчымаш дене — энгер гоч кўварым чоҥаш проектм ыштыше инженер. Ты пашаш толмыжлан ок өкынө, уло кумылын кыртмен пижынак тырша. Тачысе кечын тыгайлан öрыт веле. Тыгай ура кумылан еным пытартыш жапыште шагаал ужат. Шинча канде кава тўсан, ош кўляш ўпан, вичкыж могоран. Аўмжө — Татьяна Добрикова. Садик иктаж амалаан көра ок почылт гың, тудын дене ырыла пашаш вич ияш Алюш ўдыржө толеш. Чыла дске тунем шуын, эре мутлана, сўретла, почеламутым каласкала. Василя тудын деке поснак шўмангын. Алюш Василям “Корабельщикова кокай” манеш, фамилий почеш. “Р” букважым ращ, яндарын каласен пуа, пеш сайын шокта. Кугыен-влак коклаште ик пöлем көргыштö кече мучко улешат, ноя. Омыжат толеш, возын кияш аваже пўкенлам шындылеш, малтен колтымешкыже, изиш пеленже лиеш.

Район мучко лектеден кошгаш ик “Жигули” уло. Тудо уже аврийышкат логал ончен, сандене рўдö ола гыч тышке ужатеныт. Чўчкыдын пудырга, тўрлö ужашыже шалана. Оксам бухгалтерий пеш шагал пуа. Водитель Вениамин Архипович мо кўлешым южгунамже шке оксаж дене наледа, счстым конда да вара тылзе дене вучен коптеш, кунам ту оксам пöртылтат. Жапше вет ынде акрет годсо сату-чо деч ур коваштыла вашталтен арверым наледыме дене иктак: производствыштыжат ыштен лукмо продукцийыштым ужален огыт керта, я ложашла, я сакырла, я вургемла вашталтылыт, тыге пашадар олмеш калыклан пуэдат.

Социальный пашаен-влак денс тылзе тўналтыште, ик гана ўжыктен, погынымашым эртарыман, чылаш деч отчетым погыман. Туштыжо мыняр гана вўдым кондымым, пöртым мушым да тулеч моло сомылымат цифр-влак гоч тичмашын ончыктыман. Чынжым гын тынар гана шонго ең деке мийыме але уке, тергаш йöсö. Верысе ялсовет администраций вуйлатыше отчетеш социальный пашаенгын ыштыме сомылым чынаан шотлаш кўлмылан шке кидшым пыштен колта. Тыге шонгыен, ялсовет, социальный пашаен, отделений вуйлатыше икте-весышт дене койдымо, но ойыраш лийдыме кыл дене кылдалтыныт.

Шкет шонгыен-влак полышкалаш мийыше ўдырамышым “няньке”, “вўд нумалше” але тыглайын “кыдал корштыдымо ўдырем” маныт.

Кабинетыште улло документ-влакым эркин-эркин шымен, шотыш конден ситарымске, Василя, шкет шонгыен-влакын спискыш-

тым налын, ялаш лектеден кошташ тўнгалс. Тудо арналан кок гана деч шагал огыл кува-кугыза-шамыч дене ваплайшаш. “Живой контакт” манмет моткоч шуко ең дене палыме лийшашым ончыкта. Кажне суртышко мийыме деч вара актым, посна дневникым возыман. Икана эн мўндыр, шымле менге торасе ялыште, контрольный тергымашым эртараш шонен пыштыш. Кузе ваплайыт? Кузе аклат? Социальный пашаен-влак деңыжат лишкырак, чакрак палыме лияш уто огыл. Ончыкыжым вет нунылан эгертыман, садаан шке пашаенетым сайын палышаш улат.

* * *

Икымше кече. Корамас кундем. Шым ял. Коло шым шкет ег. Вич социальный пашаен.

Изирак планеркым эртарыме. Ялсовет администраций вуйлатыше тошто изи ду пёртыштö йўштö пöлемыште шинчылтеш. Социальный паша программыж дене палымым ышта. Чалемаш тўналше шем ўпшым колаж дене ниялтен, порын койын шыргыжалеш. Иван Михайловичым далат, пагалат. Тудо тышанаж шочын-кушкын, кажне ешыште кö, могае, кузе ила, мом шона, сайын шинча. Иван Михайлович вет нигунам “Огым” ок ман, эре “Йöра, йöра ыштена” ойла. Отказен ок мошто, полнаш ямдак ила. Василя дене палыме лийын, ончыкыжымат шыря ик ой, ик шонымаш дене тыршаш шке шотан пунчалым пидыч. Суртла воктен Иван Михайлович шке ончыктен кошто. Могай нелылык улмо дене палдарыш. Ваштареш толшо ег-влак я саламлаалтыт, я иктаж-мо нерген йодыштыт, палыдыме ўдырамашым тўслен ончыштыт.

Васюковмыт кумытын илат. Кандашле ияш Начу, изиш изирак Матвей шольыжо, шымле ияш Чачук шўжарышт. Шернур могырыш-то чўчўштын Леник лўман эргышт ила. Пёртым, поэмам документ почеш чыла тудлан возыктеныт. Но Леникышт шуэн толеда, полнашат шагал полша. Лариса лўман социальный пашаенгышлан веле ўшанат. Огыт керт, огыт керт, нимогай ўнарышт уке, а шым шорыкым ончаш коденыт. Кушко вот тунарыже? Пача-шамыч пёртыштö кудалыштыт, арулык нерген ойлыманат огыл. Василия ден Иван Михайлович пурен шогалынытат, ны шинчаш, ны савырнылаш вер уке. Ик койкышто кокытынжо малат, весыже — конгамбалам, умылатерен кертдыме тўсан вургем ўмбалне почагыштеш. Матвуй кугыза — шоұго качымарий. Ушыж дене йочак кодын. Эре нюслен шортеш, шинчавўдшö пытыдымын йога. Шинчаже тугае канде. Шинчавўд дене эре мушкылтеш да ала-мо тугай яндар. Мамык дун гай пушкыдо ош ўпшым юггунам веле ончыкта, йўдшö-кечыже, тельже-кенежше эр-

так ыслыкым чиен шинчылтеш. Кошташыжат начарын ошкылеш. Чачук шўжарыштын самырык годемжо йочаже лийшаш улмаш, но Начу волям пуэн огыл — дугыч шуыктен. Ынде кумытынат начарештынты. Пеленышт нигў уке. Кузе вет сай диеш ыле, шке ешысе йоча кушкеш гын. Чачукшым ынде паралич перен. Шинчаш шинча, а ок ошкыл. Начу кува, тоям кучен, шолт-шолт перкален кая. Ончалтышыже шыде.

Василя кў улмыжым улылатышат, кумытынат сўрвалаш ийжыч:

— Нангай мемнам шонго-шамыч илыме пўртыш, тушто кужунрак илена вара.

— Документым виктарымекс, толам да нангаем, — сўрыш Василя.

Лариса нине кум шонгыенже деке тунаре тунем шуын, нуныштат тудым йўратат. “Мўнгышкем налам ыле, — малда, — но верем уке”. Медицинский комиссийым коштыкташак мыняре тыршыш, куржтале. Пытаргыш кагазым кидыш палмекс, Василялан пуртен кодыш да автовокзалыш вапкыш. Чулым, шокшо кумылан ўдырамаш. Шке пашажым кугу кумылын пукта, а вет тўн профессийжат уло — библиотекарь. Моло ўдырамаш-вакат тўрлў профессиян улыт, кажныже могай-гынат амаллан кўра социальный пашаен лийн. Адакшым ялыште ты у сомыл деке эше тунемынжат шуын огытыл — ончыч кў тыгайым ужын? “Э-э, сгын лавыражым эрыктен киём огыла, шужен шинчен гынат, тыгай екемет мылам ок кўл”, — южыжо йўкынак манеш. А эркын-эркын паша верет шагалем тольо, ялыштат цел ий дене пашадарым огыт уж. Тыге ойлыштшетшак социальный польш отделенийш сўрвален мия: “Пашаш налза, мыят тендан деке пурьнем”. Чокым улылымашлан кўрак Васюковмытым лўдыктен шынде-ныт: “Ида кай шонго домыш, тендам тушто уколым шынден пуштыт. Ораде улыда мо — каяш. Илса кузе-гынат. Вўдым пуртен пуат вет. Кочкашат шолтат — ялсовет еным пуэн...”

Василя Васюковмытлан шонгыен-вак илыме пўртыш каяш пуге-кылан Калыкым социальный аралыме шотышто министерствыш мийыш. Стационарный уурждений-вак отделеште маньыч: “Вучыза, черетыште куд шўдў ег шога. Йошкар-Олаште ик интернатим чоге-на. Кунам ыштен пытарат, але пале огыл” маньыч. “Но ныныже тетла шке илыме верыштышт кодын огыт керт, паралич церыман ўдырамашыжым социальный пашаен шкет ончен ок сене, йўдым пеленже шинчен ок керт, сандене медицина шинчымашан посна айдеме кўлеш”, — ўчашаш тўчыш Василя. Ыштат мутлане. Неужели ынде нимо деч посна пўртылаш? Шўдў менгым тол да яра кай? Приемный-ыш пурен, секретарь деч Василя пален нале; министр иктаж лу ми-

нут гыч толнаш. Шогылатеш тыге. Изи капан, шара шинчаончалтышан йӱрӱенг только да кабинет омсам почмо годым йодо: “Те мый дехем? Нурыза”. Василя омса лондем гоч ӱрынрак тошкале. Икымше гана министр дене шинчаваш ужмеке, тыге шол — лудатат, но чакнаш огеш лий.

— Виктор Степанович, мыланем кум путевко кӱлеш.

— Умылсм. Но ме коллегийыште пунчалынна: ик жаплан нигӱм оформитлаш огына тӱнал. Положений туштат начар. Интернат-влак тич тембыт, вер уке, пукшеш лукташ окса чӱдӱ.

Василян догарышкыже комыля толын шинче, пыкше пелештыш:

— Иктаж-кузе исключенийым ышташ огеш лий мо?

— Коллегий дене пунчалым луктым мый шкетын пудыртен ом керт. Чу, чу ида шорт. Те мыланем пашаште таза кӱлыда. Кажне шонгылан шорташ тӱнгалаыда гын, мыйже вара кӱ дене кодам? Палада, Василя Андреевна, ик йӱным шып каласем: кайыза, возыза посна йодмашым, тек Колышева подписатла, а ме вара тыште ончен лектына. Вапмут положительный лийшаш ман шонем, ойлаш полшем умбакыже. А йодмаш кагаз деч посна нимомат ышташ огеш лий. Черверын. Чыла сай лисш.

Василялан министр кидым шуялтыш, Корабельщиковам омса марте ужатен луктын колтыш да чарныде йынгыртыше телефон аппарат-влак деке вашкыш.

Чынак, путевко-влак почто дене тольыч. Василялан райбольницын тӱг врачше деке машинам йодын каяш логале. “Вашке полын” службын йӱд смена гыч лекше ик шофержо шонго-влакым вангашен кодаш кӱныш.

Лариса Васюковмытым мончаш пуртен, вургемыштым ямдылсн, тыш-туш куржтаалыш, Шернурыш телеграммым пуэн, шольыштым ӱжын — сравошым вет пуэн кодаш кӱлын. Адакшым тугай, шольышташ йӱрале вургемышт пешыжак уке гынат, кочкыш йӱрварышт да чоньмо материалышт, оралте ӱмбалым леведаш кӱлшӱ калай листа-влак да монь улыт.

Илыше ег пелен ала-моат чумырга, южгунамже мо кӱлеш-оккӱл ӱзгаржат шуко ий почела аралалтеш: ны шуаш, ны кучылташ. Маңыт: айдеме кум тӱрӱӱ лисш. Икте — эре пога, весе — тоштемаш тӱнгалшым эре луктын кышкап вага, кумшо — кушко-гынат йӱнештара, пужен ышта, ачала. Василя шкеже гын саде “эрыктыше”-влак лонганш пура, илыме верыштыже нимогой уто арверым от уж: я пӱлекла, я пуэн колта, я коремыш чуй веле колта — мӱнгешла нигунам ок ончал, ок чаманс.

Матвуй кувызан чарныде шортмыжо, йынгысымыже веле йыгыж-

тара. А воштылалеш — пуйто пыл шенгеч ик кечыйол утлен лектын ончалеш.

— Тый, ўдырем, мемнам ик пөлемыш ыздай, — ойла шонгыенет Василяан. — Ме посна илен огына керт.

— Мийымекем, врач дене мутланен ончем. Пөрзен ден ўдырамаш-влакым иквереш огыт пурто дыр, — мане Корабельщикова. — Посна случайыштыже ала-кузе ышташ — ойлен ом керт.

— Сайын илем гыч, тыланет тауштем, — сөрыш Матвуй. — Уке — вурсем.

— Тушто кечеш ныл гана пукшат, вургеметым мушкыт, малыме веретым арун кучат, кугызай. Эше палст — кугу гына ош вомыш пыштен, мончаш пуртат.

— Икшывыла мо? — өрө кугыза.

— Мо шонет? Шонго ден изиен икгай улыт, манытыс.

Чачукым нумал лукташ пошкудо-влак полшышт. Начу, тоям то-ялен, шкеак лекте. Матвуйым, кидүан гыч кучен, Лариса вүден лукто.

Уло уремысе калык чеверласаш толын. Ымыр мучко йгыре илымеке, йөршешлан коден каяш йөсө. Кажныже костенечым пуэн колтынеже. Ондалшыже ондалеш, поро мутым целешта, шортшыжо шортеш.

— Кушко нагтаеда? Миен ужаш лийман докан?

— Нине ынде ик ганат огыт пөртылыс.

— А пөртыштым петыреда мо?

Машина тарваныш, калык лонга гыч эркын коране да мўндыр корнышкыла савырныш.

* * *

Тылзе гыч Василя Васюковмытым ужаш Красногорский интернат-пөртыш кудаде. Вениамин Архипович машинашак кодын, тудым тыште илыше-влак авыреныт, кө тамакым йодеш, машиным нияткала. Орадырак-шамычше мом ыштат, от пале, садлан көра шонго водитель машина яндажым петырен шинчын.

Палатгыште визытын улыт: Васюковмыт да эше кок ўдырамаш Матвей кугызам ўдырамаш-влак коклаштак ашнат. Василям ужын, шонгыенет шыргыжале:

— Мый тыйым палем, мемнам тый тышке конденат. А шерым иктаж-мом кондышыч?

Чачукуштыт уже йөршеш начар лийын. Шинченат ок сенте. Шөрым конден йўкташ тöчышт, но Чачукын логарышкыже ок кай.

— Вашке “каен колта”, очыни, — мане Начу акаже шыпак.

Василя көнүш. Шүм ишалте. Палатыште юж неле. Окнам почаш ок лий — кынал кертдыме ег кылмен кертеш.

— Колси колтымешкем толат мо адак? — йодо Матвуй.

Чеверласен лекташ моткоч неле. Икте лыцландара: тыште күлеш семын нуным ончаш чыла йөн уло.

* * *

Южгунам Василям Колышев шкеж деке ўжыкта, кузе паша кайыме нерген йодышт налеш, шкаланже мо күлешлыкым возен кода. Тудат районым вич парняла шинча — шуко ий райисполкомышто тыршен. Иоснак Полина Андреевна пагала, ой-кагашым йодеш, опытшылан эгерта.

Республикыш гуманитарный полыш толмексе, шуко йочан ешлашке кугу коропко-шамычым шеледаш адакат Колышев ден Земскова туманьт. Йбра толын шуын Полина Игоревна, тудо вет заочно ту-немеш, сессийыште лийыч. Кок шүдө коропко гуманитарный полышым Земскова Йошкар-Ола гыч шке конден. Шофер дене пырля сад латкок килограмман коропко шамычым ялсоветла еда намын пуэден кодынйт. Нылажым отдалыш кастене кондымыкыш, Василя дене коктынак нуным нумалыч. Сайын олтен шындыш. Ешартыш спискым ыштеч, эше тышечынак пуэдаш күлыч. Коропко көргыштө америкысе салтакыч походыш нааме сухой паекшо уламш. Чылажат иосна пакетыште, кажнешыже англичан йылме дене возымо — чылажым лудын от сене. Почыт — паренте пламык, весыште — халва, кумшышто — повидло. Эше тутло пушан салфетке-влак вўдыжгак улыт. Шўргым ўштанш.

Спискым шуко пачаш тергыме гынат, нелеш нааме ешат лектедыш. А южыжо толын пурседал кайыш: “Мом пуэденда? Сўсналан веле кышкалым!” Кўм тыгаклаш, молан всрч шкежат ок шинче.

Василя умбакыже пагал огыа тыгай еным ужын да, эре шке семынже ёрыч, Полина Игоревналан ойлен:

— Сайнам ыштымым вес семын гына умылат улмаш. Таушташ олаш шумеш иктат ок тол, а шомакланаш толаш гын огыт ёркане.

Шочмо да вўргече калык дене паша ыштыме кече-влак улыт. Кудо мотырым мотыч автобус толмым раш умылет: ик ялсовет гыч пу-реден лектын кыт веле, вес кундеммысе ег-влак омыште койыдаг.

— Гыч Коробельщикова удат? Толын ончышым. Шонгысег ончымылан омысам туарда, маньт. Чын мо?

— Да, мемнан паша — шкет еглан полышым пуаш. Теже кўм тыгайым палсда?

— Марысмын апажым шке декем палынам. Тудым яра ом ашсе,

вет нямом ыштен ок керт, чыла йымакыже колата, погкалаев андыгс-
нам.

— Пенсийжым кугун налеш. Кидышкыда пура. Ок сите мо? Ешы-
се сгым ончымылан ме оксам пуэн огына керт.

— Мый вет шепкыже улам, шочшыжо огы. Эргыже колен, —
нигузе ок чакне ўдырамаш. Шинчасортаже шарлең, шыдыже полеш.
Умылтарымым огеш колышт. Аыллаиен шудеак лектын кая.

* * *

Яллашке коштын, шкет шонгыен-ваак дене цалыме лийын, Васи-
ля кажныштым колыштең, илыш-корныштым умылаш тырша. Утла-
ракшым ўдырамаш улыт. Марийышт сареш колсныт але вес семын
уке лийыныт. Шкет шонгылык ик тўсан: тазалык уке, ўнар ок сите,
шочшо лийын огыл.. Василалан нуно тунаре лышыл улыт, йўдымат
мален ок керт, шонен кийылтеш, йўкыштым колеш.

“... Мо шксым шарнем, ешна эре нужнаште почанын. Авамым
йочамак презыла вашталтен налыныт, — кукшо шинчавўд йөре калас-
кала Ольга Степановна Чемирова. — Сар деч ончыч пашалан йөбрале
ўдыр лийын шуынам ыле. Каче-шамычат оччалыныт. Толын перныш
туткар уверет, ял гыч йөрҗен-шамыч каен пытышт, вара мылансма-
терет шуо. Куд ўдыр лектын кайышна “паша фронт” манмашкет.
Шочмо верыштак огеш лий ыле мо кодаш? Тунам умылен омыл. Руш-
ла начарын ойленам.

Свердловский областьысе Азиатка поселкыш шумеш нарийышт.
Илен улына баракыште. Пашажым мом ыштен улына, шонет? Шудым
соленна. Шымле вич менге тораш, тайгаш, шудо солеш шупшык-
тат ыс. Нормым темет — 600 грамм киндым пуат. Эре шужем, мўшкыр
коршта, шушын шында. Йўр пытыдыме йўреш. 1942 ий. Вургем кош-
кен ок шукто. Юзгунам поселкысо калык дске кўчаш лектынам. Ик
стакан ложашым кондем, йўштө вўдеш лугалтемат, йўам. Йөршеш
начарештынам, шалаш шинчам — кысел ом сене. Изипак нылайла
кудалам, вара цыкше кысалам.

Монгыш чот толмем шуын, но огыт колто. Мо шонет? Шылым.
Корным ом пале, окса уке, документ чыла тушанак кодын. Эгер
воктене, кў кокла гыч ошкылынам. Резинке кем көргеш йол кова-
штем кўын ойырлен.. Марлан шым кае, йодшат лийын. Ончыкык
илышем сарлан көрак пулыккалате”.

Василя сарым киношто гына ужын. Шонго-ваак дене эре вашлий-
мылан көра лжежат пуйто шонгемын, ең ойгым пумалаш цоллаш
шўмлан неле дечат неле улмаш. “Курыкыш кўзен, курык гыч волаш
ачам тоям пуэн коден огыл, — мура Олюк кува, — ўмырсш сайын

еш дене илаш авам пвалым пуэн коден огыл. Солишаш олыкемат пуко кодын огыл, ик изи Лукеш веле кодын, илышаш ўмыремат шуко кодын огыл, ик изи кўчык жаш веле кодыл”.

— Костенеч киндетым вигак шулам, — манеш Василялан куаныше шонгысен, — тунам вара вашке пўртылат. Тыйын ешет уло?

— Уке, кувай. Тый гаетак улам.

— Ончылетым идме мо? Ик икшыным ышташ кўлеш ыле.

— Шым керт. Ыш пўрө. Олюк кувай, йўдымжө лўдмаш огыл? Шкстак малаш шучко дыр?

— Ончыч ик ганат шеклааныме нерген ыш шоналт. Но пытартыш жапыште пенсий оксам пошкудыш наиганен пышгем. Палет молай? Пуштын каен керттыт. Ужат — окнаштем торешлаа кўртнө тоям перыктенем? Ялаже тебе кузе лие. Аач оксам кондымо кастене койкышто ынде пеш киём. Окнаште — ўмылака. Пўртен. Окнам рамыге налын шогалтыш, пўртыш пурыш. Нимом ом пелеште, малем луйго. Ну, шонем, кандашле ийыш тошкалше ўдыр чесем чечас налын кая. Саде пўртенет самырык. Койко декем лишеме, мыйым пеш няяткала, огышкем, чызышкем кидарняже тўкналатын. Кап мучкем оксам кычал алыш. Чытышым, йўкым шым пу. Нимом ыш верешт да “У-у, чанга кува оксажым ала-куш чыкен!” манят, мөнгешла лектыш, окнам уэш верыш шынден каен йомо. “Вует дене ший модшо ыле”, — шудал кодым. А лўдмө-өрткымө дене пошырнен возынам. Кысгаш оклий. Ушем дене э-э вудыматем, эн мотор шўведыш мутем кычалам: “Пылым — имныш, кечым — омыташ, у тылзым — öрынчакыш, шонанылым — пўгыш, волгенным — шөрмычыш, мардежым сапкандыраш савырен, чинче таритайкеш кунам кычкен шогалтен, ик минутсекундышто шым саңдалыкыш кудаал мисен савырнен кертат, тунам гына мыйым пошарен кертат”. Пыкше лужкышым.

— Шыч пале мо тудо пўртенжым? — чытен ыш керт Василя.

— Кузе ом пале? Пеш сайын палем. Кыстык Вадим. Тый адак нягöлан ит палдаре. Ялыште закон вес тўрлө. Кас ўмылым воктен шуын от керт, ўдырем. Мылам кө ўшана? А ой шөн гает кудо мogyрыш шушылат, тудо велке шуйна. Пеш тау тыге пагален пурыметлан, эре тол, мый вучаш тўгалам. Мемная Волжский пелыше Марий Кугу Юмо Янасай кугыза тыланет полнен шогыжо. Суашле нашам ышет.

— Тау, кувай, — чеберлесе Василя. Пытартышлан содыки йодде ыш чыте:— Кунго тыгай Юмажым ужаш?

— Азыял черкын алтарь көргыштыжө веле Янысай кугызан сўретше кодын. Пеш тошто юмога. Тудын эмлыме вийже уло.

— Тыйым толаш пурышо Вадимже наказатлаатде кодеш, адакат

иктаж-могай шучко пашам ынже ыште,— чытыде ойла Василя. — Участковыйлан каласен ончем гын веле?

— Милицэ деч посна сенем мый тудым, ўдырем. Коремыш каен, шым куткышуэш шым сортам чўктем. Вара ужына але колына..

Ксч-могай уверым пашаен-шамычлан палдараш тунаре неле: почто гоч да монь веле сўрвален йодат. Южо ялышкыже почтальон кечым коден гына кая. Увср вараш кодсш. Марий Элыптыжат але марсат вич шўдў ялыште йўрнеш телефон уке, маныт да..

Василялан йўн ыле, кунам пашадарым ик кечыште пуэденыт, а пытаргыш ийлаште тудыжат я уло, я уке. Кок тылзе денат вучыклат. Пеш писын ўжаш кўлеш гын, автовокзалын лектын, социальный пашаен илыме ялыш кайыше калыкым кычалат огыла. Вара шоно эше, каласат ала уке. Тылзылан ик гана погынышо-влак отчетым сдатлат, оксам налыт веле огыл, а могай-гынат специалист — я юрист, я врач, я районысо вуйлатыше — дене вашлийыт, мом-гынат шкаланышт уым пален налыт, вет тора яллаште илыше ўдырамаш-влак шукыж годым ваш-ваш лўмыштымат огыт пале. Тўшка сомыл икте-весе коклаште келшымашым виянден колтымо шотышто ончыко топкалаш полша.

Социальный пашаен-влак кокла гыч шукышт кок-кум йочан улыт. Василя первый семын характеристике почсш да монь ўдырамаш-влакым шымлаш тўчыш, нунын пашаштым тергаш яллаш лектын коштедымыж дене лишчырак палаш тўнале: иктыже тўжвал тўсыж дене тугай кугешныше йўксыла койын гын, илышыште пеш проста айдеме улмыжым ончыктен, кува-шамычше дене нимогай паша дечат коранын, йырнен огыл. Весе теве, кумшо йочан лиймек, пашам декрет гыч лекде ышта. Кумшо, шортын-шортын, пашаш налаш сўрвалыш, Колышев деке пачаш-пачаш куржтале. Йўн лие — налме, а тудо кок тылзе гыч йочам ыштен пинче. Чылам ондален. Медицинский комиссийым эртараш ок кўа ыле, нигў йодын огыл. Тиддеч вара врачын справкыж деч посна иктымат пашаш налме огыл.

Идалык пытымашеш районысо социальный пашаен-влак коклаште тагасымаш лийшаш. Конкурслан ямдылалташ тўналме, обязанность, пенсий тўлымў нерген да моло йодышат шымлалте. Шкет шонгысным чаманыме, калыкым тыгай-влаккан полшаш таратыме нерген посна ўжмашым мўнгыштў шонен муаш, профессий дене кыдалатше вургемын чертежышым ыпташ да костюмым ургаш, эмблемым сўретлаш кўлын.

Василя шке оксаж дене шым килограмман тортым кинде заводын кондитерский цехыштыже заказатлыш. Конкурсым эртараш культур шотышто рўдў пўлка гыч пашаен-влак полшаш кўнышт, вўдышў ли-

яш Полина Игоревна кӧнӱш. Сценариег-мочет чыла ямде лиймексе, конкурс кечым палемдышт.

Кугу клубеш калык шын темын. Ончаш толшо-влак коклаште социальный пашаен-влакын ешыштат койыт, пошкудыштат толыныт. Онай вет, ончыч тыгайже районышто эртаралтын огыл. Икымше гана. Кузе влиеш, ала. Сценыште лу тагасыше. Эн ончыч, официальный йодыш-влакым иктын-иктын пупшпын луктын, вич минут ямдылаалташыт жапым нуымо. Ты жабыште, микрофоным кучен, моторын чийыше вӱдышӧ сылне мурым шергылтара.

Василя кажне тагасыше верч тургыжлана. Жюри тӱткын шыла, вашмут-влакым колыштеп, акым пуа. Кумшо йодыш эн весела. Тӱрлӧ илыш туткар пуалтеш. “Тый шке ончымо шонгыенгет деке пурен шогалат, а тудо шӱлыккан шинча: шонго фронтовик деке йолташыже толшаш улмаш, шочмо кечыж дене саламлаш лӱмын корныш лектын, но ала-молан вараш кодын. Мом тый ышташ тӱнгалат?” Ала “Шонгыенг конгам куатлымак петырен да анырген возын: мом ыштет? Кузе тудым утарет?” Тагасыше-влак икте-весеыштан цолышкалат, шонгыенгын рольжым модыт...

“Келшымаш сеген” манме икымше призыв жюри Римма Осокина-лан пуыш. Василян налын ямдылыме пӧлек-влак чылааланат келшенит. Вер деч посна кодшо социальный пашаенланат мокталтыме приз олмеш кажныжлан мотор чоңдайым кучыктышт. Ик пӱчкын гыч саде шым килоан тортет кажне тагасышылан, жюри член да клуб пашаен-влаккан догаде.

Тидеч вара республикысе конкурсыш ӱжыктышт. Риммалан чот ямдылаалташыже кӱлын. Василя шке пашаенгже верчын тургыжланен, тудын дене пырля ончылгоч нуымо йодыш-влакым уэш-пачаш кагашеныт.

Келшымаш пӧртыштӧ ту кечын калык шуко погыныш. Йошкар-Оласе ветеран-влакын хорыштым выступатлаш ӱжыныт. Латиндеш участникын мастарлыкшым кугу жюрилан аклаш темлыме.

Василя, йӧра эше, пеленже валидоным пыштен — йыламе йымалныже куча да шӱмжӧ тӧргымым чарнымыла лиеш. Тагасыше-влак социальный пашаенгын форма вургемже могай лиймым тӱрлӧ семын умылат: иктыже тыглай халатым гына чиен лектын, весе йолашан да пинчакан (эсогыл костюм тӱсанак зонтикым кучен, сценыште коштеда), Римма ныжылге ужаргалге материал дене шке ургымо платъе онеш эше йыргешке значокым пӱшкылын. Значокышто чылажат момгынат ончыкта: покшелне — ал шӱм — цорылык, кок велне ужар тумо лышташ — социальный службын кужу лийшаш ӱмыржӧ, йошкар ырес — чаманыш полыш. Моло районысо ӱдыр-влакынат эмблемышт

уда огытыл ыле, но жюри Осокиналаан визытаным шындыш. Пытар-
тыш йодыш веселанрак эртыш, вара эше концерт лие. Кужу жап
шуйнышо конкурс йөршеш нойыктарыш. Римма Осокина сенен кер-
тмыжлан ышат ўшане — шинчавўдшат тольо. Кум шўдө тенге окса,
неле йөн гыч мастарын лектын моштымыжлан пёдек — кок кассетан
магнитофон кидыштыже аймеке гына шыргыжале.

Жюрисе ик ўдырамаш Василя дене чеверласыме годым мане:

— Ну, тыйын пашаенгет икымше верыш лектеши манын, нигө ыш
шоно: ошкылмыжак лудо семын коеш. Но тудын вашмутым пуэдымы-
же, медицина темыланат шинчымашыже улмым раш ончыктымыжо
брьктарыш, кумылымак савырыш. Пеш молодец!

Кузе от куане? Тиде вет Василян пашажымат кўкшың акалымым
ончыкта.

* * *

Социальный “толкынышто” тыршыше ең, конешне, нимом тугай-
ым, күлешаным, ыштен ок лук; тувырым ок урго, кермычым ок кы-
ре, самолетым ок чоңго, вурсым ок левыкте. Но тудат тўняште күле-
шан. Яллаште южышт нунын дене нигузе тунем огыт шу, ты пашан
ойыртемжым огыт умыло, шонго ўмбачын шкаланже оксам налын
кия шонат. Шонгыенже чыла вере шонгыен — кеч Параньгацте, кеч
Моркышто. Кугу йитоган айдеме илышым шке висаж дене виса. Шу-
кыштаан нимат ок кўл: ны полатике (огытат шоналте: кō тудо тугай
Тулеев?), ны тўняште мо ыштаатме. Пенсийым кондат, да йōра. Эре
шонго-шамыч йыр пōрдмō дене Василя шкежат нунын гаяк лияш
тўналын.

“Ветеран-влак нерген” закон лекме деч вара автобус дене ярак
кошташышт кагазым виктараш мыняр жап кўлын. Кажныжлан льгот
шотышто умылтарет, уэш-пачаш тўсен ойлет, а нуно я мондат, я
удостоверенийжымат йомдарат.

Эн чотшо аракалан шўмангше шонгыенг когартара. Самырык-влак
йўшō ең пелен шыгала чумыргат. Шонгыжо тунаре йўын ок сене,
мыняре мольжо, тудын пенсий окса пытымешкыже, “уна” лиеш. Му-
чашлан шонгын кочкаш налашыжат нимо дене. Василя участковый-
лан ик гана ойлен ончыш, а тудыжо “Кажне шонгет пелен шоген ом
шукто” мане да коран веле кайыш..

Теве ик кува дене мыняре аңгыргылаш перныш. Социальный паша-
енге нимом ышташ брын ыле. Мия — Кыргызий Лисук адак йўшō.
Шорыкшылан вўтан олымым шуа, вўд олмеш лумым пуртен пышта.
Волькшым орландараш ом ончо ухе гын.

Изишлан айнымекыже, такшым пеш ару кува: сурт кокла волгал-

теш веле. Рушто — кеч-мо лийже. Сөсна игым налын конден, пörтыштыжö кучаш тўгалын.

Василялан телефон дени йыгыртыше социальный пашаен Варламова Аюсян йүкшат шортмо йöre йöсö ыле.

— Василя Андреевна, Кыргызий Лисукем — больницыште...

— Мо тугай лийын кайыш?

— Ойленат ом мошто. Эрдени миен пурышым — кува чот йүшö. Шымле вич ийжым кеч шотлем, калтак. Шүртыжö вўраг шытен. Шкеже кўварыште йынысен почангеп. Паледа... сөсна игыже шужен улмаш, очыни, сандени озажын пылышыжым пурлын налын, тўрвыжым... пураш тўгалын... Ажгыныше сөсна игым пörтйымаке пыкше шуэн кертым. Вара “вашке полыш” машинам ўжыктышым. Теве шке миен толзи, хирургий отделенийште кия. Пörтшым мушкын шындышым, сөсна игыжым шке декем кусараш логалеш.

Тыгай ЧП. Туткар веле! Эрлашыжым Кольшев шкеж деке Василиям ўжö. Николай Артемьевичын тўсшö тугас ыле — нимо сайымат ит вучо.

— Те паледа, отделенийшытыда мо ышталтеш? — ончалтышыже шүтен лектеш, шонет.

— Николай Артемьевич, но тиде кува шукертсек арака деке тунемше. Меже мом ыштен сенена?

— Алкоголик-влакым ончымо ок кўл, Василя Андреевна. Коранаш кўлеш тыгай шонго деч. Пеш раш возымо мом ыштан кўлмö кагазыште: пижедылше чераным, йүшö-влакым ончыман огыл. Шотанрак шонгым тўлыман обслуживанийыш налман. Тудо утларак таум ышта. Шочшан, но шочшышт умбаалис илышан шонго районышто шагал огыл. Договор почеш нуным ончаш лисш. Кызытеш тыгайже тендан ончымаште икыт-жокыт гына. Ты могырым папам начарын ыштеда. Мый тыланда эре энертем ыле, ўшанем ида йомдаре.

— Но ме умылтарыме сомылым эреак шукташ тыршена.

— Ок кой! Лектыш уке. Моло районысо пашаен-влак дене танастарымыште те эн вараш кодында. Кайыза, шоналтыза. Уке гын наказлаш тўгалына. Чеверын!

Василя пала: тўлыман обслуживаний шотышто министерствыштан, погынымаш годымат социальный пашаен-влаккан ик гаңа веле огыл ушештарсныт. Такшым тудын иккенжынат пенгыдылыкше ок сите, векат. Садаанак вурсалте. Да эшежым тиде Кыргызий Лисук дени лийше эггек шуко манеш-маншым шарыш.

Корабелыцикован палатыш пурен шогалмекыже, сөсна игын су-сыртымо ўдырамаш моткоч йывыртыш. Пуйто нимат лийын огыл. Э-э вычымата. Канде изи шинчаж дене тышке-тушко ончыштеш.

— Ой, ұдырем, толыч аман? Ужат, ик пылышем уке ынде. Чот-
рак ойло — начарын колаш тўналынам. Доктыр тўрвем ургең, “Пе-
шыжак доктылалтын огыл” мане. Тый мылам мўгиндым налын кон-
до, сакыр ложаш эше кўлеш ыле. Ең деке шукын толыт, а мыйын
нигём укс.

Мом ыштет тудын дене? Ала воштылаш пеленже, ала шорташ?
Шке вет орадылат ок кой. Тстла йўмыжым чарна гын, йбра ыле.
Торланен шумекыже, интернет-пёртыш ужаташ гын веле?

* * *

Мўндыр ялсовет кундсмыш миен, йолын кечеш латвич менге на-
ре ошкедымыжлан кбра Василя чот ноен. Каналташ, ваннш пурен
лекташ шонен гына ыле, ўжаш толыч. Колыш салтакым Чечня гыч
“200” груз сёмын кондымо, цинк колотка воктене йўдвошт юмын му-
тым лудаш кўлын. Василя отказен ыш керт. Пашаче коллективше ту-
дын тыгай сомылым шукташ коштмыжым огешат тогдае. Ең ойгылан
шўмым петырен ок сенге шол.

Молитва книтажым налын, попкудо урем пёртысё пачерыш мий-
ыш. Кок пёлеман илыме верыште пыц. Сорта тул йўлымымат колаш
лиеш. Зал покшелне пўкен-шамыч ўмбалне цинк колотка шинча. Ко-
лышо йолташыштым ужатен толшо майор ден кок салтак вес пёле-
мыште верланеныт. Латиндеш ияш улыжат ик падыраш эргыштын ты-
ге толын пурымыжлан эше нигузе ўшанау тоштымо ача-ава колот-
ка воктечын огыт кораң. Неле йўкын мутланат, суйто эргышт мала
гына. Ача ден ава коктынат нылле ияшрак улыт. Октябрина шем шо-
вычим кумык бидын гынат, пеш мотор улмыжо палдырна. Тыгай го-
дым тидын нерген шоналташат азык. Но улыт вет тыгай чесле-
вак — ынет ойло гынат, ала-можо ойлыкта. Октябринам онча-
лат — чонет лушка. Шкеже шке нергенже огешат шоналате. Ымбалны-
же, йытыра шымавуч гай могырыштыжо, тошто халатат йылгыжше
нарча гыч ургымо вургемла чучеш.

Ўстембалне калайым таптен ыштыме нарынче рамке. Түшечын
аваж дене ик чўчалтын мўй гай, икгай тўсан рвезе ласкан шыргы-
жеш. Вадим, Вадимушкашт. Торгавуй пеледыш гай шинчаптыже
“Авай, мый тыште улам, нигуш лийын омыл” манын возалтын. Ки-
дыштыже — пырыс. Тудо кызыт Василян ончыко кўзен возын. Ок
кай. Кня, огыла. Ок мешае. Шоншо име гай тўсан пунжо мама, ку-
жу да теле ватеш нугыдсмыше.

Октябрина ок шорт — тыззе ончыч Вадымын колымыж нерген
увер толмеке, уло шинчавўдшё урын йоген пытен. Колотка ўмбалым
эре нияткалаа, чарныде, шыш мутлана:

— Эх, эргым, вашке йбршен пӧртылашаш ыльыч... Чынжымак тиде колоткаште улат мо вара? Ом ўпане. Уке! Тыге лийиаш отыл. Тыйым пуштшо-влакшым “печен” маныт. Тыгай мотор лўмым нумалше калык кузе осалже лийын ссига? Меже ачат дене коктын ынде мо тўрлын ылышаш улына? Ончалдс, ом ўпанс — тый отыл. Садак почам.

Кухньыш писын ошкыл колтыш, тушто тамакым шупшыш шинчыше мариьже дене ала-мом мугланышт, вара коктынат залыш тольыч. Октябринан кидыштыже отвертко, эше ала-могай инструмент. Вес пӧлсемыс виш омса гыч нуным эскерен, самырык майор койылалтыш. Тудынат омыжо уке.

— Почаш ида тӧчӧ, — манс тудо тыматлын, — ом темас. Вадимын каше самоходкеш пудештме деч вара кўрыштаат шытышс, тыланда ончаш шучко лиеш. Эшежым кужу жаш тышке шумеш толын локтылаалтын дыр.

— Ну кеч уна тебе изи окнажым почын, шўргыжым ончалам, — ок чакне Октябрина. — Яндажым молан шемым пыжыктымс?

— Садак огыда шўтӧ, огеш лий тидым ышташ, — майор ойган аван кидше гыч отверткым виешак нале, да сурт оза Семен Гурьевич дене пырля кухньыш кайыш.

Василя молитва почеш молитвам лудеш. Логарже кошка да коклан-коклан кружка гыч вўдым подылеш. Пырыс пўтырналт возынат, тугак Василян ончылныжо мала. Пырдыжысе шагат лым лийде жап мундырам пўтыра. Вадимын ылышыжым гына шагат ынде ны кужемден, ны кўчыксемден ок керт. Урем гычла мардеж окнам нелын шўка: я корагешат, уэш толын черна, я койдымо шелшым верештын, лышташым лўгген семым лукмыла, йўкым пуа.

— Юрий Афанасьевич, — майор деч йодын умылынеже Вадимын ачаже. Сигаретым кучышо кидше чытырналтеш, уржа олым тўсан ӧрыш логтанкыже шинчавўд йоген волен йомеш. — Каласкалыза, пожалуйста, эше ик гана: кузе мыйын эргым колен, кӧ псленже лийын?

— Вуеш ида нал, Семен Гурьевич, ме Вадим дене пырля служитлен огынал. Мыланем тендан дске приказ почеш толаш логалс. Но частыште ойлышт: эргыдан самоходкышкыжо снаряд логалын, машина йўлаш тўгалын. Вадим тўжваке, сусыргышо лийын гынат, лектын кертын. Илыше кодем улмаш, а тудо йолташыжым утараш мӧнгеш пурен. Вара экипажге пудентыныт. Кушто мом мумо, тудым гына поген, колоткаш оптымс. Ўшаныза, тушто ала эргыдан кап ужаныже, ала йолташыжын. Сар годым мо гына лийын ок ссигс...

Коктын чарныде сигаретым шупшыт, чаркаш темсн, аракам подылыт. Октябрина руашым нӧштылеш. “Ом кӧнӧ, ом ўпане, Вадим колден огыл, шўмем ок иланс”, — шона ўдырамаш...

Тугае кужу йўд. Мучашдыме, мааыдыме. А тўня ике пўренже де не ила. Лач салтакыш кайыше икшывышт нерген шонышо ава-ваак шке омыштым сандалыклап пўлеклат.

Эрдене Вадимым тояш калык ятыр погышыш. Военкомат памятникым ямдылен, духовой оркестрым тарлен, тоен толшо ег-ваакым пукшен лукташ столовыйышто кочкышым ямдылаш кўштен.

Кече тунаре ояр, сай. Пуйто нигуштат нимогай сар уке, нигўат ок коло. Лач Вадимын цинк колоткажым салтак вургеман рвезе-ваак машина марте нумалыт.

Октябринан ошкылаш вийже уке, тудым кидпўанже гыч Семен Гурьевич наалы. Машина тич венок-ваак, пеледыш аршашым шотленат от пытаре.

Теве черке. Тыштат калык ятыр. Лишыл яала гычат толыныт. Военком Шатров поп дене мутлана.

— Батюшка, колотка почде, колышым отпеватлашда перна.

— Уке, уке, — маада тудыжо, онжым ирслен, — тыге ышташ язык. Огым и чыла!

— Йўла почеш тойынена вет, — сўрвала Октябринат, — пожалуйста, лудса мыйын эргымлан молитвадам.

Пыкше-пыкше попом савырен кертыч. Вара шўгарлашке мийышт.

Вынем ямде. Йошкар шун ора нӧрын йылгыжалеш. Кузрла ўмбалне кок куриж йыр пӧрдеш.

Колоткам шўгарыш волташ гына тарванышт — Октябрина кычкырен шорташ тўнале:

— Ода поч — шкемынат тышанак урыза. Пытартыш гана ончалде, нимо денат ом урыкто. Шкемын шочшем — ончалаш правам уло!

Военком Шатров, военкомат пашаен-влак, майор Юрий Афанасьевич тумаялычат, кӧнышт. Салтак-влак колоткам почын колтышт... икте-кодде тўнын шогалме гай лийыч: кӧргыштӧ нигӧ уке... Колоткаште — салтак вургем, чыт у, кугу размеран пел ботинке, лўйымӧ снарядын когаргыше гильзыже да лукышто пычырик шыл моклака ден изи гына лу падыраш...

Акмук лийше калыкым ончалде, Октябрина шке сумкаж гыч Вадимлан лўмын ямдылыме шемалге-канде плюш йолашым, мотор спортивный курткым, “адидас” кроссовкым луктын, колоткаш йытыран пыштышат, “Ала ок кўл” манше еным шўкалын каласыш:

— Эргымлан огыл гын, йолташыжлан чияш йӧра. Тек лийже. А Вадимем ила манын шонем...

Шўгар чонгата воктене автомат дене кўшкыла кум гана лўйымӧ йўк шоктыш. Шем пылаа корак-влак, укшла гыч тарванен, курыкышкыла чонештен кайышт.

Вадимын “ныллышкыже” мийымеке, Василялан Октябрина ойлыш: “Кажне военный госпитальш серышым возenam. Вашмут-влак толседат, но Вадим нерген увер эше уке. Кум мужаҗче деке мийышым — илыше лектеш. Теве ужат — эргым толеш. Уке гын, садак мый тудым кычал муам. Корнеш оксам кўсын налын, марием дене Чечняш миен толаш шонена. Омешат илышым ужам. Шўгарыш шўмем ок шуш, ом кошт...”

* * *

Ик тылазе эртымеке, газетеш увер тольо: Зорьев Вадим Семеновичлан Россий Федерацийын Геройжо лўмым пуымо...

* * *

Шыже велеш кайык веле огыл, южо шонгыенат куснен кая. Телылан пӧртшым петырен кода, родо-тукымжо деке кусна, а шошым пӧртыл толеш. Тыгай шонгым Василя “шырчык павай” манын лўмда. Тудо шагал огыл пудыранчыкым пурта: ужате — вашлий, ужате — вашлий. Пошкудышто маныт: “Ӑрдыжтӧ илен ок сене — пӧртылеш. Шке ялже деч тўнык гыч шикш лектын пытымеш веле коранеш”.

Теве Онтон Майрушымак налаш. Кандашле вич ияш манын от шо-

но — але тугае южгыр* . Шкенжым арун кучаш тырша. Пеш чулым кува, кумылым савырен мошта. Калык тудын деке эре толеда, могай-гынат костенечым конда. Майруш мужедеш. Василя первый семын тудын суртышкыжо шекланенрак цуреден коштыштеш ыле гын, вара чылт лишыл егеш ужаш тўгале. Мучаш марте умыленжат оғыл, конешне, но юзо виян ўдырамашын ушыжо раш да яндар.

Икана Василя Майрушын кудывечыш каккам шўкале: шонго, кумык сукен шинчын, ала-мом пеш мугымата.

— Мом ыштет, кокай? — йодо Корабельщикова.

— Ай, уда омым ужынамат, тудым цуракеш урен шындем. Тый пуро, пуро. Паиташте чайник шолеп, йўртў. Чечас мыят ушнем, котын чайым йўйна.

Василя, йолчиемжым пўртўнчылан кудаш кодең, пўлемыш пурыш. Сумка гыч ик суқыр ош киндым да кагазан кампет опыман пакетым ўстембаке луктын пыштыш. Чайник чынжымак шолын шинча, пўрт тич шудо пуш шарлен.

— Шудым лўмын пыштышым, — омса лондем гоч кончышыжла, ойла Майруш кува. — Мўшкырем таче таранен**. Очыннеш шўрым йўым, ок кўл ыле. Эр лўштышым Василя вате пешке кондыш. Тый, ўдырем, темкале чайым, тебе чашка-шамыч шинчат. Шўялтенам такше. Мыйже тунаре чынын*** илем, нимомат ыштен пытарен кертмыла ок чуч. Але нянькем мочоло полша. Паренгым чыла Ни-нукем дене лука. Пеш тау тыгае ўдырым мыйын пеленем кучымет-лан. Ава паренге тений шўйын — вес ий сай лектыш лиеш. Мыняр шылын кодшыжым, соқыр паренгым, йўр деч вара лектын погем оғыла. Пасунат шке пайже уло — мучаш марте садак муын от керт. — Пыртак шыш шогышат, йодо: — Вашкет мо? Уке? Таче тыланет мужед пуэм. Мом шкетын илыштат? Ала пўренет йгыре коштыштеш?

Василя, шинчаж дене шыргыжалын, Майрушым колыштеш. А тудыжо конга ончыч салмам налын тольо. Пўкенеш верланыш. Кок кидше дене салмам кучен (кўргышкылаже), умша ончылныжо пўты-рал йодеш:

— Кумага ментге азам ышта?

— Кумагамбалам шыдаң шочеш?

— Василя марлан кая? Пўрўен лектеш гын, салмам кече почешла кайыже, уке гын, кече ваштареш кайыже.

Кум парням кўшкыла нўлталын, салмам парня-шамыч валан шын-

* Южгыр — ик верыште шинчен кертдыме.

** Таранаш — пўтыралаш.

*** Чынын — паша шуко, шыгыр.

дыш да вуча. Василя шўдалташат ок тошт. Теве салма эркин тарванале, пурла могырыш пўрдын савырнаш тўгале.

Майруш шкеже йывыртен колтыш

— Ужыч? Дектеш сай марий. Ешанат теве. Мый вет кўлан ончен пуэм, а кўлан уке. Молан тынар кужун илем, шонет? Чон ночкышто — садлан чыта, кукшышто лисш гын, тана колем ыле. Шкет кодмелан кумло ий. Мыйын нерген “Шотлсн огыл марийжым” манит. А мом шотлаан? “Икте” манат да, тек уке. Ен мом пала? Ойлыжеван, мыскылжеван. Ойыптым поген налын омыл, шкаланышт савырна. Чот витарыше йылван ўдырамашлан ожно каласышым: “Пўдў марийлаан йўрў, но икте денат ватыла шырля ит иле”. Мо шонет, шудышем шуо. Ит кае таче, пеленет мыланем сие. Палет, мом йоднем? Кодем гын, мыйын мачем* шкаланет нал. Кўнет?

— Йўра, йўра, — сўрыш Василя. Чевсрласен лекмыж годым логарышкыже кенета комыля тольо...

* * *

“Нигунам нимолан ит ўпкеле”, — возси поэт Семен Николаев. Василя Андреевна тудын почеламутшо-влакым южгунам ылыш уставла лудеш да, “Тыге илем але уке? Чын ыптем але уке?” маншыла, кужу жап ушыштыжо уэш-пачаш ойла. Поэт — мудреч. Но чылаж гаяк тўр илен огеш керт шол.

Василя шке йоньылышыжым ужын мошта, а тўрлаташ ўнарже ок сите, ала йолагай пасен. Паша гыч толмске, кид велеш, нимом ыптыммыже ок шу: тувырым тўрлаш тўгале — пел урвалтеш шуыш, носким пидаш онарыш — тачат кия.. “Молан кўлеш?” — шонымаш шочеш. Пашадарым вич тылзе огыт пу. Мом ужалаш лиеш, ужален колтыш. Район мучко йолын коштеда, шотлсн шытарыдыме менгым йолкопаже шарна.

Тўня вашталтын. Телевизорысо увер-влак лўйылатмў, пуштмо, тольо, йоммо нерген каласкалат.

Полышым йодын толшо-влак кече еда шуксмыт. Чылаштлан, кеп пудешт, калыклан социальнo полшымo шотышто районысо фондaт оksam пуэдсн ок керт. Ты фондым Колышев вуйлата. Николай Артемьевич сн ойгым лишычынак пала. Тудын ончылно оksam йодын возымай йодмаш кўжгў книга наре кия: кўн суртшо йўлен, кўн волькышо возын колен, весын пўрт сўмырла, кумшылан неле операцийнш возаш кўлеш, нылымше эмым налын ок керт, визымше шуко шочшан — чияш валсдынеже...

* Маче — шырыс.

Ондален возышат лектеда. Полина Игоревна фондын секретарьже улешат, кажне погынымаш деч вара ик-кок тыгай эмгак нерген ко-чын каласкала. Мутлан, вуйшиймаш министерстве марте миен. Возы-мо: “Мыйын ешем кугу, кўчаш каяш веле кодын”. Мўнгышкыжў ми-ен тергыме гын, чапле деч чапле пачер, оза вате шергакан костюмым чия, а пашам ышта... туныктышылан.

Отделын сомылжо шуко. Кече еда Указ-влак лектыт: “Инвалид-влаккан льгот”, “Подростко-влак нерген закон” да тулеч молат. Ну-ным илышыш пурташ кўлеш. Эрла адакат корно вуча. А райгазетыш-те Василян увертарымашыже лекте: “Кў полшен кертец, поро йўлам шуктыза: кў окса дене, кў вургем дене. Мом кертыда, намийыза. Ты-ланда суал лиеш..”

Иван ВИНОГОРОВ

ТУНЕЛА ИАЫШ

Ойлымаш

Кенеж тўналтыш. Кече шыратен ырыкта. Йырым-яш тамле пу-шым шарен, пеледыш пеледалтын. Пўртўс койын сўраса. Пеледыш гыч пеледышыш изи мўкш-влак чонештылыт. Чонлан куштылго, шўлаш каныле. Тыгай мотор пагытым Василий Иванович моткоч йўрата. Тудо шкежат онгай айдемс: ўмыржў мучко эрс моторым кы-чалын. Рвезыже гоным шкежат мотор лийын: яшката кап-кылац, лопка туп-вачан, шем ўрышан. Ончал колтымыж гоным, ўдырама-шын чонжым тарватен, шинчасортаже чўчкаш тўгалеш ыле.

Война деч вара капитан погон дене запасын лекте да вигак ин-ститутыш тунсмаш пурыш. Пачерлан шкет илыше Качырий деран шо-гале. Тунемашыже йўсў ыле, мўнгў гыч нимогай полыш лийын огыл. Поян Качырий тудым пукшен, йўктен, чиктев шогалтен — вате ол-мешак лие.

Институтышто дипломым налмеке, вигак райкомыш номенклатур пашаш налыч. Вара ўмыржў мучко я ик вере, я вес вере директор пўкеныште шинчылтын. Но чыла вере кабинетшым Пукиревын “Нерав-ный брак” сўретше сўрастарен. Тудым икымше ганаже Моско картин-ный галерейыште ужын. Тунам вигак шоналтыш: вот тыгай Пампалчым